ISSN 2654-2366

Archive

Archive Offprint

ARCHIVE

Open Access Scientific Journal

ISSN 2654-2366

Volume 4 – 2008 Offprint

Volume No: Archive Volume 4, 2008
Editor: K. Kalogeropoulos
Date: October 09, 2008

Παραπομπή ως: Μαστοράκη, Α. 2008. "Ποιήματα ποιητικής: Καβάφης-Καρυωτάκης". Archive 4 (October 9): 31-36 DOI: 10.5281/zenodo.4567425

Ποιήματα ποιητικής: Καβάφης-Καρυωτάκης

Λέξεις Κλειδιά: *αυτοαναφορικότητα*, *έμπνευση*, *καβαφική ειρωνεία*, *ποιήματα ποιητικής*, *ποιητική δημιουργία*, *ποιητικό υποκείμενο*

Α. Μαστοράκη, MSc στη Συστηματική Φιλοσοφία, συγγραφέας και κριτικός:

Abstract
K.P. Cavafy and K.G. Karyotakis are two poets who have been active in the early 20th century. Their work, although unrecognized by their contemporaries, was a milestone in the course of Modern Greek literature and marked both the aesthetic and the social point of view of modern poets. The so-called poetic's poems are a frequent phenomenon in the work of both Cavafy and Karyotakis. These are the poems that reveal the artistic reflection of their creators, the source of their inspiration, and the agony for the present and the future in their poems.

Ο Κ.Π. Καβάφης και ο Κ.Γ. Καρυωτάκης είναι δύο ποιητές που έδρασαν στις αρχές του 20ού αιώνα. Το έργο τους, αν και παραγνωρισμένο από τους συγχρόνους τους, υπήρξε σταθμός στην πορεία της νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας και σημάδεψε τόσο την αισθητική όσο και την κοινωνική σκοπιά των νεώτερων ποιητών. Συχνό φαινόμενο στο έργο τόσο του Καβάφη όσο και του Καρυωτάκη αποτελούν τα λεγόμενα ποιήματα ποιητικής. Πρόκειται για τα ποιήματα εκείνα που αποκαλύπτουν: τον καλλιτεχνικό προβληματισμό των δημιουργών τους, την πηγή της έμπνευσής τους, την αγωνία για το παρόν και το μέλλον της γραφής τους.

Εδώ, θα προσπαθήσουμε να ανιχνεύσουμε τον λόγο περί ποιητικού υποκειμένου ή/και περί ποιητικής λειτουργίας σε τέσσερα ποιήματα του Καβάφη και σε τέσσερα του Καρυωτάκη, αντίστοιχα. Η ανάλυση της μορφής που παίρνει αυτός ο λόγος σε κάθε έργο μεμονωμένα, αλλά και η σύγκριση μεταξύ των δύο ποιητών, θα μας βοηθήσουν να καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα αναφορικά με τον χαρακτήρα της ποιητικής των δύο δημιουργών.

Στο ποίημα «Το πρώτο σκαλί» του Καβάφη τα ποιητικά υποκείμενα είναι δύο και βρίσκονται σε διάλογο: ένας ποιητής νέος και πρωτόπειρος, και ένας έμπειρος. Ο νέος ποιητής παραπονιέται για τον μακρύ δρόμο που απλώνεται μπροστά του. Απογοητεύεται όταν βλέπει ότι είναι «*πολύ υψηλή της Ποιήσεως η σκάλα*» και φοβάται ότι ποτέ δεν θα καταφέρει ν’ ανέβει πάνω απ’ το πρώτο της σκαλί που βρίσκεται τώρα. Όμως ο έμπειρος ποιητής τον μαλώνει:

Κι αυτό ακόμη το σκαλί το πρώτο
πολύ από τον κοινό τον κόσμο απέχει.

Ο όρος κοινός κόσμος, δεν χρησιμοποιείται βέβαια με την ταξική έννοια του όρου για να ξεχωρίσει τον ποιητή από τον λαό «αλλά γενικά από τους καλλιτεχνικά, αισθητικά, ποιητικά αμέτοχους, τους άμουσους, είτε αυτοί ανήκουν στον λαό, είτε στην τάξη του ποιητή»[1]. Αυτό που τελικά έχει σημασία είναι ότι κατάφερε να πολιτογραφηθεί στην πόλη των ιδεών, πράγμα πολύ δύσκολο καθώς:

Στην αγορά της βρίσκεις Νομοθέτας
που δεν γελά κανένας τυχοδιώκτης.

[1] Βελουδής 2001, 360-1.

Σύμφωνα με τον Δάλλα στο ποίημα αυτό ο Καβάφης εξιδανικεύει την καλλιτεχνική λειτουργία, καθώς «θεωρεί εκ προοιμίου την αξία της πρωταρχική και την προσήλωσή του σ' αυτήν ολοκληρωτική και αμετάκλητη»[2].

Εδώ που έφθασες, λίγο δεν είναι•
τόσο που έκαμες, μεγάλη δόξα.

Είναι όμως και κάποιοι άλλοι ποιητές που δεν κατάφεραν ν' ανέβουν ούτε ακόμα σ' αυτό το πρώτο σκαλί και που μάταια ελπίζουν «*πώς κάπου πέρα η Δόξα καρτερεί*» και γι' αυτούς. Στους στιχουργούς εκείνους, που δεν έζησαν ζωή δυστυχισμένη -όπως ο Πόε ή ο Μπωντλαίρ- και τους χαρίστηκε η αθανασία μέσω του έργου τους, αλλά που «*ανάξια στιχουργούνε*» και τους οποίους «*το έρεβος εσκέπασε βαρύ*», αφιερώνει ο Καρυωτάκης την «Μπαλάντα στους άδοξους ποιητές των αιώνων». Αναλαμβάνει, με τον τρόπο αυτό, να τους τραβήξει από την αφάνεια ενώ «*την ίδια στιγμή αξιώνει και γι' αυτόν την ίδια προοπτική*»[3]:

Και κάποτε οι μελλούμενοι καιροί:
«Ποιός άδοξος ποιητής» θέλω να πούνε
«την έγραψε μιαν έτσι πενιχρή
μπαλάντα στους ποιητές άδοξοι πού 'ναι;»

Στη «Σταδιοδρομία» του Καρυωτάκη συμπυκνώνεται, τελικά, όλη η πορεία ζωής ενός ποιητή. Το ποιητικό υποκείμενο του ποιήματος είναι ο ίδιος ο αφηγητής. Έχει βάλει τη σάρκα και το αίμα του στο έργο του και ελπίζει τώρα για την αναγνώριση που θα έλθει ως ανταμοιβή. Όμως η κατάθεση της ψυχής και του σώματος δεν φτάνει• οι δημόσιες σχέσεις με τους λόγιους κύκλους αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία.

Τα λόγια μου θα 'χουν ουσία,
η σιωπή μου μια σημασία.

Τι από όλα αυτά θα έχει όμως τελικά αξία όταν τα χρόνια θα έχουν περάσει και θα έχει χάσει την ευκαιρία να ζήσει; Μέσα από τον αυτοσαρκασμό μεταφέρεται η ματαιόδοξη αντίληψη του ποιητή για την ποιητική «σταδιοδρομία» των ποιητών[4].

Χωρίς ίχνος αυτοσαρκασμού, αντίθετα με μια δόση λυρισμού, ο Καβάφης δίνει τη δική του απάντηση στο παραπάνω ερώτημα. Στο ποίημά του «Πολύ σπανίως» ο ποιητής είναι πια γέρος

… Εξηντλημένος και κυρτός,
σακαταμένος απ' τα χρόνια, κι από καταχρήσεις,

κρατώντας, εντούτοις, ακόμα μερτικό στα νιάτα. Τα στόματα των νέων που απαγγέλλουν τους δικούς του στίχους γίνονται το νεανικό του στόμα, και τα σώματά τους που συγκινούνται «*με την δική του έκφανσι του ωραίου*» γίνονται το νεανικό του σώμα. Σε ένα άλλο ποίημά του, εξάλλου, με τον μακροσκελή τίτλο «Μελαγχολία του Ιάσονος Κλεάνδρου• ποιητού εν

[2] Δάλλας 2001, 309.
[3] Φραντζή 1997, 134-5.
[4] Φραντζή 1997, 136.

Κομμαγηνή• 595 μ.Χ.», το ποιητικό υποκείμενο ασκεί έναν εσωτερικό μονόλογο, ο οποίος δίνει έμφαση στην «*πληγή από φρικτό μαχαίρι*» που προκαλούν τα γηρατειά. Η ίδια, όμως, η «*Τέχνη της Ποιήσεως*» έχει τα φάρμακα «*που κάμνουνε -για λίγο- να μη νοιώθεται η πληγή*».

Ξαναγυρνάμε στον Καρυωτάκη για να πιάσουμε το νήμα από εκεί που το αφήσαμε. Ο λεπτός αυτοσαρκασμός που διακατέχει τη «Σταδιοδρομία» θα πλημμυρίσει με ένα χειμαρρώδη σαρκασμό το «Όλοι μαζί».

Όλοι μαζί κινούμε, συρφετός,
γυρεύοντας ομοιοκαταληξία.
Μια τόσο ευγενικιά φιλοδοξία
έγινε της ζωής μας ο σκοπός.

Εδώ ο ποιητής καυτηριάζει τους σύγχρονούς του ποιητές (συμπεριλαμβάνοντας και τον εαυτό του, όπως φαίνεται από τον πρώτο στίχο) και τους κατηγορεί για εγωτισμό, ματαιοδοξία και περιθωριοποίηση[5]. «Οι ποιητές αυτοί αρνούνται ακριβώς να στρέψουν τα μάτια στην αποκαρδιωτική πραγματικότητα που τους περισφίγγει, και το κυριότερο, αρνούνται να αναγνωρίσουν την έκπτωσή τους με τους όρους της, όπως παρωδικά μετατιθέμενοι από τα οικεία τους κειμενικά συμφραζόμενα, δεσπόζουν εδώ στην τελευταία στροφή -και ιδιαίτερα στον τελευταίο στίχο με τα εισαγωγικά»[6]:

Κι αν πειναλέοι γυρνάμε ολημερίς,
κι αν ξενυχτούμε κάτου απ΄ τα γεφύρια,
επέσαμε θύματα εξιλαστήρια
του «περιβάλλοντος», της «εποχής».

Το ίδιο μοτίβο ειρωνείας και σαρκασμού επαναλαμβάνει ο Καρυωτάκης και στο «[Είμαστε κάτι…]». Στο ποίημα αυτό γίνεται πιο έκδηλη η περιθωριοποίηση των ποιητών με την προσήλωσή τους στην τέχνη για την τέχνη.

Στο σώμα, στην ενθύμηση πονούμε.
Μας διώχνουνε τα πράγματα, κι η ποίησις
είναι το καταφύγιο που φθονούμε.

Ζωή και τέχνη έτσι γίνονται ένα και το ποιητικό δημιούργημα αποκτά αυθυπαρξία. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Φραντζή: «Η μουσική ταυτίζεται με τη ρευστότητα των αισθημάτων και το φευγαλέο της ανθρώπινης ύπαρξης. (….) Η δημιουργία γίνεται αυτοσκοπός και η ίδια η ζωή μετατρέπεται σε ποιητικό γεγονός»[7]. Την κριτική αυτή για αυτοαναφορικότητα, την οποία ο ποιητής ασκεί προς τους ομοτέχνους του, στρέφει και προς

[5] Βλ. και Αναστασιάδου *κ.ά.*2000, 220.

[6] Αγγελάτος 1994, 67.

[7] Φραντζή 1997, 134. Επίσης Αθανασοπούλου 1997, 270: «*το σονέτο «Είμαστε κάτι ξεχαρβαλωμένες…» (…) δυσπιστεί απέναντι στη δυνατότητα της ποίησης να "καλύψει" τη σύγχρονη ευαισθησία, εκθέτοντας μια θεωρία για τη γλώσσα με βάση την οποία η εσώστροφη αυτο-αναφορικότητά της καταργεί τη δυνατότητά της να σημάνει, και έτσι να παρέμβει στο σύγχρονο γίγνεσθαι*».

τον εαυτό του μιλώντας σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο αλλά και γράφοντας ένα τελείως αυτοαναφορικό ποίημα.

Αφήσαμε τελευταίο στην ανάλυσή μας το ποίημα του Καβάφη «Καισαρίων», καθώς είναι το μόνο που διαπραγματεύεται την διαδικασία μετατροπής της έμπνευσης σε ποιητική δημιουργία. Ο αφηγητής του ποιήματος είναι ένας λόγιος ποιητής, για τον οποίο εργασία και ελεύθερος χρόνος αποτελούν κοινή συνισταμένη:

Εν μέρει για να εξακριβώσω μια εποχή,
εν μέρει και την ώρα να περάσω,
την νύχτα χθες πήρα μια συλλογή
επιγραφών των Πτολεμαίων να διαβάσω.

Μετά την παρεμβολή μιας ειρωνικής αναφοράς στους αυλοκόλακες ποιητές, παρουσιάζεται η στιγμή της έμπνευσης: μια μικρή μνεία για τον βασιλιά Καισαρίωνα, για τον οποίο λίγες μόνο γραμμές βρίσκονται στην ιστορία. Αυτές οι λίγες γραμμές είναι όμως αρκετές για να τον πλάσει με την φαντασία του

Σ’ έπλασα ωραίο κ’ αισθηματικό.
Η τέχνη μου στο πρόσωπό σου δίνει
μιαν ονειρώδη συμπαθητική εμορφιά.

Ήταν αρκετές για να τον ενσαρκώσει[8], «για να τον δημιουργήσει όχι μονάχα μέσα στην τέχνη του σαν πρόσωπο νεκρό, μα για να τον χαρεί τον ίδιο μέσα στην εμορφιά του»[9]:

Και τόσο πλήρως σε φαντάσθηκα,
που χθες την νύχτα αργά, σαν έσβυνεν η λάμπα μου
άφισα επίτηδες να σβύνει
εθάρρεψα που μπήκες μες στην κάμαρά μου

Έτσι, λοιπόν, μια ιστορική μνεία μετουσιώνεται σε οπτασία και αμέσως μετά σε ποίηση, με την καταλυτική χρήση της φαντασίας και της τέχνης, αντίστοιχα[10].

Αποτιμώντας συλλογικά τα ποιήματα του Καβάφη, αυτό που αρχικά διακρίνουμε είναι αυτό που εύστοχα παρατήρησε ο Άγρας: «Η ποίησις πηγάζει από το Πάθος, ή τουλάχιστον από τη Συγκίνηση, την κλασματική του μονάδα. Η Συγκίνησις κινεί έπειτα την Φαντασία»[11]. Η συγκίνηση, όμως, αυτή του ποιητικού υποκειμένου δεν διαγράφεται με λυρικές εξάρσεις αλλά λειτουργεί ως ένα λεπτό υπόστρωμα πάνω στο οποίο «αναπαριστώνται με ακρίβεια οι συνθήκες της πραγματικότητας που υπέθαλψαν τη συγκεκριμένη διάθεση»[12]. Η διάθεση,

[8] Σεφέρης 2001, 154.

[9] Δημαράς 2001, 94.

[10] Βλ. και Νικολαρεΐζης 2001, 106-7: «*Μόλις ένα κομμάτι του πραγματικού πέση επάνω στη συνείδηση, περιβάλλεται με το ένδυμα που του υφαίνουν η νόηση, η μνήμη, η φαντασία*».

[11] Άγρας 2001, 135.

[12] Αναστασιάδου *κ.ά.*2000, 168.

εξάλλου, του ποιητή είναι κατά κύριο λόγο αναδρομική, είτε αυτό αφορά την πηγή της έμπνευσής του, είτε την προσωπική του αποτίμηση[13].

Η ποιητική δημιουργία του Καβάφη έχει τις βάσεις της στην ιστορία και στην μνήμη. Η πρώτη αποτυπώνεται έκδηλα στις ιστορικές ή ιστορικοφανείς αναφορές στην ελληνιστική εποχή, ενώ η δεύτερη στις ρεαλιστικές περιγραφές των γεροντικών ποιητικών υποκειμένων. Κι αν καμία από τις δύο δεν αποτελεί θεματολογία κατάλληλη για την παραγωγή 'υψηλής τέχνης', στα ποιήματα του Καβάφη «η 'Τέχνη' αποκτά τη δύναμη να μεταμορφώσει τις ατέλειες της εμπειρίας σε τέλειο αισθητικό αντικείμενο»[14].

Περνώντας στα ποιήματα του Καρυωτάκη, ερχόμαστε αντιμέτωποι με έναν τελείως διαφορετικό κόσμο. Η ποιητική του Καρυωτάκη αποτελεί κατ' αρχάς έναν προβληματισμό αναφορικά με τον κοινωνικό της ρόλο αλλά και την ανταπόδοση που μπορεί αυτή να προσφέρει με τη μορφή υστεροφημίας ή, έστω, κοινωνικής αναγνώρισης. «Ο ρόλος του ποιητή δεν είναι πλέον ο ρόλος του προφήτη, ούτε η ποίηση μπορεί να αλλάξει τον κόσμο• ωστόσο, ακόμη κι έτσι, φαίνεται να υποστηρίζει την ιδιαιτερότητα και την αναγκαιότητα της ύπαρξης του ποιητή και της ποίησης, υπό την προϋπόθεση ότι δικαιώνεται μέσα από την αυθεντικότητά της, που επικυρώνεται μέσα από την ταύτιση ποίησης και ζωής»[15].

Αυτή η ταύτιση ποίησης και ζωής δε σημαίνει, όμως, για τον Καρυωτάκη μεταστοιχείωση της ζωής σε ποίηση, όπως φανερώνεται στον Καβάφη. Στον Καβάφη τα ποιητικά υποκείμενα αντλούν ικανοποίηση τόσο από την διαδικασία της ποιητικής δημιουργίας όσο και από τον τρόπο που αυτή προσλαμβάνεται από τους αποδέκτες. Δρουν έξω και πάνω από το κοινωνικό τους περιβάλλον. Εν αντιθέσει, ο Καρυωτάκης δημιουργεί έναν ποιητικό χαρακτήρα που συνθλίβεται από το κοινωνικό του περιβάλλον, μη μπορώντας να εισχωρήσει σ' αυτό. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Beaton, «αν η ειρωνική αποστασιοποίηση από τους πάντες γύρω τους, καθώς και μια αυτοκοροϊδευτική-σαρκαστική στάση ως προς τις προσωπικές τους αξίες και βλέψεις, αποτελούν το κοινό στοιχείο του Καβάφη και του Καρυωτάκη, υπάρχει, παρ' όλα αυτά, και μια σημαντική διαφορά μεταξύ τους. Ενώ ο Καβάφης είναι χαρακτηριστικά ειρωνικός, με μια βαθειά κατανόηση για την ανθρώπινη αδυναμία, η ειρωνεία του Καρυωτάκη έχει έναν τέτοιο δριμύ σαρκασμό, που προδίδει περιφρόνηση για τον εαυτό του και για τους συνανθρώπους του»[16]. Κι αν οι ποιητές του Καβάφη προστρέχουν στην ποίηση για «*νάρκης του άλγους δοκιμές*», οι ποιητές του Καρυωτάκη απαντούν: η ποίηση «*είναι το καταφύγιο που φθονούμε*».

Βιβλιογραφία

Αγγελάτος, Δ. 1994. *Διάλογος και ετερότητα. Η ποιητική διαμόρφωση του Κ.Γ. Καρυωτάκη*, Αθήνα: Σοκόλης.

Άγρας, Τ. 2001. «Γραμματολογικά και άλλα», στο Πιερής, Μ. (επιμ.), *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, 4η έκδοση, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Αθανασοπούλου, Μ. 1997. «Παράδοση και πρωτοτυπία στα σονέτα», στο *Καρυωτάκης και Καρυωτακισμός,* (31 Ιανουαρίου και 1 Φεβρουαρίου 1997), *Επιστημονικό συμπόσιο, Εταιρεία*

[13] Βλ. και Δημαράς 2001, 91.

[14] Beaton 1996, 130.

[15] Φραντζή 1997, 131.

[16] Beaton 1996, 172.

Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας Αθήνα: Σχολή Μωραΐτη.
Αναστασιάδου, Α. *κ.ά.* 2000. *Γράμματα ΙΙ: Νεοελληνική Φιλολογία (19ος και 20ός αιώνας)*, Πάτρα: ΕΑΠ.
Βελουδής, Γ. 2001. Ο «λαός» του Καβάφη, στο: Πιερής Μ. (επιμ.), *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
Beaton, R. 1996. *Εισαγωγή στη Νεότερη Ελληνική Λογοτεχνία*, μτφρ. Ε. Ζούργου – Μ. Σπανάκη, Αθήνα: Νεφέλη.
Δάλλας, Γ. 2001. Ο Καβάφης και η καλλιτεχνική εμπειρία, στο: Πιερής Μ. (επιμ.), *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
Δημαράς, Κ.Θ. 2001. «Μερικές πηγές της καβαφικής τέχνης», στο Πιερής, Μ. (επιμ.), *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
Νικολαρεΐζης, Δ., 2001. Η διαμόρφωση του καβαφικού λυρισμού, στο Πιερής, Μ. (επιμ.), *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, 4η έκδοση, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο.
Σεφέρης, Γ. 2001. Κ.Π. Καβάφης, Θ.Σ. Έλιοτ: Παράλληλοι, στο Πιερής, Μ. (επιμ.), *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
Φραντζή, Α. 1997. «Η ποιητική στην ποίηση του Κ.Γ. Καρυωτάκη», στο *Καρυωτάκης και Καρυωτακισμός,* (31 Ιανουαρίου και 1 Φεβρουαρίου 1997), *Επιστημονικό συμπόσιο, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας* Αθήνα: Σχολή Μωραΐτη.

ARCHIVE ISSN 2654-2366 EBE/NLG